

De Nederlandse vogelfamilies

Aflevering 6 – Ganzen Anser

Marcel Boer

Ganzen zijn grote luidruchtige watervogels. Ze zijn zwaarder en hebben een langere hals dan eenden. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw broedden zij vrijwel uitsluitend in arctische gebieden, van Groenland tot de Beringstraat en ze overwinterden rond de Noordzee. Arctische gebieden zijn als broedgebied voor ganzen aantrekkelijk omdat het daar in de zomer vierentwintig uur licht is, waardoor mals gras continu kan groeien en vijanden goed zichtbaar zijn. Door te trekken leven ganzen het hele jaar door, grazend langs de vorstgrens, bij een tamelijk constante temperatuur van steeds enkele graden boven nul. Het eiwitgehalte van gras is het hoogst in het vroege voorjaar en neemt in de loop van de zomer steeds meer af. De snelle en matige vertering van gras dwingt ganzen in het voorjaar de groene golf van eiwitrijk gras te volgen naar het hoge noorden.

Kenmerken

We onderscheiden 'grijze ganzen' *Anser* en 'zwartwitte ganzen' *Branta*. Het kleed van de geslachten van ganzen is gelijk, maar mannetjes zijn iets groter dan vrouwtjes. Ganzen zijn in twee tot vier jaar volwassen en broeden meestal in kolonies. Soms nestelen ze zo dicht op elkaar – zoals bij Brand- en Sneeuwganzen – dat ze eieren in elkaars nesten leggen. Ze houden de drie tot zes eieren warm met geplukt buikdons en door direct contact met de kale huid. De broedtijd is vierentwintig à achtentwintig dagen. Het vrouwtje broedt en het mannetje staat op wacht. In jaren met veel sneeuw of met veel predatoren slaan ze het broeden over.

Gedrag

De balts en paarvorming vinden plaats tijdens winter en voorjaar, nog voor de trek naar de broedgebieden. We zien dan meestal een trio, dat kriskras achter elkaar aan vliegt en uiteindelijk neerstrijkt in de groep. Dat blijken stevast één vrouwtje en twee mannetjes te zijn, waarvan er één – meestal na wat geharrewar – afdruipt. Het overgebleven paar vertoont dan de triomfceremonie. Beide partners nemen eerst tegenover elkaar en dan parallel aan elkaar de dreighouding aan. Daarbij houden ze de nek lang uitgestrekt en roepen ze luid. Dit ritueel wordt ook vaak opgevoerd tijdens de broedtijd als begroeting tussen het paar en versterkt de band. Ook kuikens uit een nest vertonen onderling dergelijk gedrag. Zoals bij veel vogels wordt dit gedrag ook bij het verdedigen van het territorium vertoond. Ganzen houden van drie dingen: van gras,

van orde (ze lopen in ganzenpas en vliegen in linie of V-formatie) en van elkaar (ze leven monogaam, in families en in groepen). Eén gans is geen gans! Paren zijn monogaam voor het leven. Een hoge dominantie van volwassen vogels betekent vroege paarvorming, groot broedsucces en overleving. De meeste paartjes bestaan uit partners afkomstig van dezelfde populatie en zijn doorgaans van gelijke leeftijd. Dat geldt ook als een nieuwe partner gekozen moet worden na verlies van de oude partner. Het kost dan meestal wel een half jaar om een nieuwe partner te vinden. De selectie vindt vaak plaats op basis van gelijke grootte. Hoe groter het formaatverschil hoe lager het broedsucces. Als mannetje en

De Nederlandse vogelfamilies

Vanaf *het Vogeljaar* 64(2) publiceren wij de serie 'De Nederlandse Vogelfamilies', door Marcel Boer. In deze reeks worden telkens de meest opmerkelijke kenmerken en overeenkomsten van één of meer Nederlandse vogelfamilies beschreven. De artikelen in deze reeks zijn een bewerkte versie van afleveringen die eerder verschenen in het Zaanse vogeltijdschrift 'de Kieft'.

In de eerste afleveringen werden de zangers besproken en ook alken, duikers, jagers, stormvogels en de Jan-van-gent. Daarna kwamen zwaluwen, vliegenvangers en klauwieren aan de orde, gevolgd door kraaien, spechten, fazanten en partridge, duiven en tortels. Na de eenden in het vorige nummer van *het Vogeljaar* worden in deze zesde aflevering de ganzen besproken.

Alle illustraties bij dit artikel zijn getekend door Jos Zwarts.

Beheermaatregelen

Genzen zijn door hun massale aanwezigheid en snelle toename van grote invloed op hun omgeving. Door het grazen op grasland en akkers veroorzaken ze veel vraatschade en verslemping (dichttrappen van de bodem) en vervuilen het gras zodat koeien dat niet meer lusten. Het afgrazen van jong riet, vooral door Grauwe Genzen, houdt het moeras open en gaat verlanding tegen. Maar het grazen van genzen is er ook de oorzaak van dat er minder oud riet overblijft en dat is noodzakelijk voor moerasvogels als Roerdomp, Kleine Karekiet en Rietzanger. Ze vervuilen vennen met uitwerpselen, waardoor veel zeldzame vegetatie verloren gaat. De drukte van genzen is nadelig voor het broedsucces van Zwarte Sterns en andere moerasvogels, die van rust houden. In weidegebieden verdringen ze weidevogels als Grutto en Kievit door de ruimte die ze innemen. Jonge weidevogels vinden onvoldoende voedsel en beschutting op kaal begraasde weilanden. Grauwe Genzen (en Soepgenzen) veroorzaken landelijk verreweg de meeste schade aan weide, akkers en jong riet. Brandgenzen veroorzaken vooral plaatselijk grote schade aan grasland. Zowel cultuur als natuurgebieden ondervinden te veel schade door de grote aantallen genzen om er niets aan te doen. Nu is de bizarre situatie ontstaan dat genzen in de winter worden beschermd maar in de zomer op alle mogelijke manieren worden bestreden. Er zijn verschillende beheermaatregelen waarmee de aantallen genzen binnen de perken kunnen worden gehouden. Dat zijn bijvoorbeeld:

- Eieren rapen of onvruchtbaar maken;
- bejagen en verjagen;
- wegvangen tijdens de rui;
- het onaantrekkelijk maken van de habitat;
- stimuleren van predators.

Genzen broeden in arctische gebieden normaal in grote kolonies van vele duizenden paren. Een groot deel van de jongen wordt gepredeerd door Poolvos, Sneeuwuil en roofmeeuw, zodat populaties gelijk blijven of bescheiden groeien. In Nederland worden bij gebrek aan grote predators de meeste ganzenjongen volwassen, waardoor de populaties explosief groeien. Bij gebrek aan grote predators in Nederland zal de mens als predator moeten optreden.

Genzen kunnen vrij oud worden. Bij niet bejaagde populaties bedraagt het overlevingspercentage 95%. De gemiddelde levensduur bedraagt dan veertien jaar. Wanneer de overleving echter afneemt, bijvoorbeeld door bejagen of door eieren rapen, neemt de reproductie sterk toe. Genzen gaan dan al broeden wanneer ze twee jaar oud zijn en leggen dan vaker zes dan drie eieren. Door jagen en verjagen ontstaan overal nieuwe ganzenpopulaties en worden de nesten beter verstoort. Eieren rapen of beter onvruchtbaar maken wordt veel toegepast, maar populaties blijven desondanks groeien en verstoren kwetsbare soorten als Bruine Kiekendief, Roerdomp en andere moerasvogels.

Bejagen was in het verleden effectief, maar is schadelijk voor andere vogels en het wordt maatschappelijk en politiek niet meer aanvaard. In Noord-Amerika zijn sommige ganzenpopulaties zo groot in aantal geworden dat mortaliteit door de jacht er feitelijk niet meer toe doet. Verjagen met honden, lasers en drones verplaatst alleen maar het probleem. Wegvangen tijdens de rui en daarna vergassen is vooral bij Soepgenzen en Brandgenzen effectief gebleken maar wekt maatschappelijk eveneens veel weerstand.

De habitat onaantrekkelijk maken komt neer op verschrallen, laten verruigen (minder voedsel) of teelt van andere gewassen. In de omgeving van luchthavens kan olifantsgras (voor energie) of bollen geteeld worden in plaats van graan of bieten. Tussen cultuur- en natuurgebieden kan 50 cm hoog gaas aangebracht worden, waardoor genzen niet met hun jongen in cultuurgebieden kunnen gaan foerageren. Rietkragen kunnen succesvol tegen ganzenvraat worden beschermd met netten, waardoor de broedbiotoop van moeras- en rietvogels als Roerdampen, Purperreigers en Rietzangers in tact blijft. In de praktijk zijn tot nu toe natuurlijke predators ook effectief gebleken. Dat houdt in dat er niet meer op vossen wordt gejaagd. Vossen eten niet alleen eieren, maar ook jonge en volwassen vogels. Bovendien beginnen veel genzen niet eens meer met broeden, wanneer ze een vos signaleren. Maar vossen maken geen onderscheid tussen genzen en weidevogels. Genzen massaal wegvangen tijdens de rui en in consumptie brengen lijkt tot nu toe de beste maatregel. Maar voor pluimveeslachterijen is dit niet interessant, omdat ze alleen kunnen werken met een regelmatige aanvoer en de genzen verkeren door de rui in een slechte slachtconditie wegens het gemiddeld 30% lagere lichaamsgewicht.

vrouwte qua hormoonhuishouding goed op elkaar zijn afgestemd worden grotere eieren gelegd en worden er meer jongen grootge-

bracht. Naast man/vrouwrelaties zijn er ook man/man- en triorelaties. Alleenstaanden komen daarmee hoger in de sociale rangorde.

Families met veel jongen van het jaar staan het hoogst in de rangorde, vandaar adoptie. Alleenstaande jongen van het vorige jaar sluiten vaak aan bij paren zonder jongen, waardoor beide stijgen in de hiërarchie. Vooral vrouwtjes profiteren hiervan en komen daardoor in een betere conditie. Vrouwtjes zijn de drijvende kracht in de ganzensamenleving.

Voedsel

Ganzen lijken wel onze nieuwe weidevogels. Met hun stevige, midden onder het lichaam geplaatste poten kunnen ze goed lopen en met de stevige kegelvormige snavel, met een zaagrand aan de bovensnavel, kunnen ze goed grazen. Ze foerageren op natuurlijke vegetatie (kwelders) en op cultuurvegetatie (akkers en weiden) en ze eten allerlei plant-aardig materiaal. Het hoofdvoedsel is echter gras. Ze hebben een sterke voorkeur voor kort, jong eiwitrijk gras (begrasd weiland of sportvelden). Ganzen grazen om energie te sparen graag in de luwte en in greppels. Afhankelijk van de graslengte neemt een gans honderd tot tweehonderd happen per minuut. Ze grazen circa acht uur per dag. Tijdens het grazen moet steeds wat gedronken worden. Het voedsel wordt slechts voor 25% verteerd. Ganzen eten in de winter per dag circa één pond vers gras. Na het eerste uur produceren ze elke 3,5 minuut een keutel. Per vierentwintig uur zijn dat er circa honderd. Ganzen grazen in grote groepen met de kop in de wind om bij gevaar direct op te kunnen stijgen. Dat opstijgen kost veel energie. Ganzen die veel opgejaagd worden, moeten meer eten. Als gevolg daarvan veroorzaken ze meer landbouwschade!

Veel ganzen foerageren ook op akkerbouwresten, zoals van suikerbieten of aardappelen, en ze foerageren ook wel op graszaad, wortels en op granen, bijvoorbeeld wintertarwe.

Voorkomen

In Nederland overwinterden in de jaren zestig circa honderdvijftigduizend ganzen. Tot 1970 werden ganzen zo zwaar bejaagd, dat een kwart van de ganzen rondvloog met hagelkorrels in het lijf. Vanaf 1970 nam het aantal overwinteraars toe tot twee miljoen. Dat was onder andere het gevolg van beperking van de jacht en van het instellen van jachtvrije gebieden. Vanaf 1999 geldt een jachtverbod in de zogenaamde foerageergebieden. Veel ganzen foerageren echter buiten deze gedoog-

gebieden. Dus kunnen ze (evenals Smienten) met behulp van afschot verjaagd worden.

Landbouwschade buiten deze foerageergebieden wordt nu nog maar deels vergoed en deze vergoeding zal de komende jaren worden afgebouwd. De meeste overwinteraars zijn Kolgans, Grauwe Gans, Rietgans en Brandgans. Bij Kleine Rietgans, Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans gaat het om meer dan tweederde van de totale populatie. De groepen winterganzen zijn vaak erg groot en spectaculair om te zien. In Zuidwest-Friesland zijn ze een toeristische trekpleister geworden.

Als gevolg van de broed- en voedselsituatie, die na 1970 gunstig was geworden, begonnen ganzen vanaf die tijd ook in Nederland te broeden. Nederland was als broedgebied ook buitengewoon aantrekkelijk voor de ganzen geworden door toename van het aantal waterrijke natuurgebieden. Deze zijn vaak omringd door voedselrijke cultuurgebieden met weide- en akker- en tuinbouw. De combinatie van veel voedsel van hoge kwaliteit, het milde winterklimaat en vooral de vele wateren, die als slaap- en rustplaats dienen, maakt Nederland tot een ideale verblijfplaats. In september komen als eersten de Grauwe Ganzen. In oktober gevolgd door Rotganzen, Kolganzen, Brandganzen en Kleine Rietganzen. Veel ganzen blijven in de Noord-Duitse laagvlakte en komen pas bij vorst hierheen. Ze foerageren overdag maximaal 30 km van veilige slaapplekken (ondiep water). Op de slaapplekken wordt informatie uitgewisseld over gunstige foerageergebieden. Bij volle maan wordt ook 's nachts gefoerageerd in plaats van overdag. Bij vorst ook wel liggend, met de poten opgetrokken in het buikdons. Bij strenge vorst trekken ze naar het open water van de randmeren, de grote rivieren en de delta. Bij zeer strenge vorst wijken de ganzen uit naar Frankrijk wat ze vaak met de dood (jacht) moeten bekopen. Volwassen ganzen beginnen kort voor de terugtocht naar de broedgebieden veel meer te eten. Ze vertrekken pas als ze voldoende zijn opgevet. De oude vogels trekken het eerst weg. De jongen volgen meestal later, want die hoeven geen gezin groot te brengen. Ganzen vliegen op kracht en tijdens de trek vliegen zij in linie of V-formatie. Daarmee besparen ze de helft van de benodigde energie. Ganzen wisselen geregeld van positie, vliegen dicht bij elkaar en profiteren zo van de opstijgende wervelingen van de voorganger. De trek wordt meestal in etappes van enkele honderden maar ook

wel duizenden kilometers afgelegd. Voor elke etappe wordt op gunstige (mee)wind gewacht om energie te sparen. In principe trekken ze direct met de opschuivende sneeuwgrens mee en kunnen zo onderweg van mals eiwitrijk voorjaarsgras profiteren.

Bij aankomst in hun broedgebieden moeten ganzen nog over voldoende reserves beschikken om eieren te leggen en te broeden. Hebben ze tijdens de voorjaars trek te veel energie verbruikt, dan zijn ze daar niet toe in staat. Tijdens de broedtijd wordt weinig gegeten en ze verliezen dan twintig tot vijfentwintig procent van hun gewicht. Hoe groter de gans, hoe meer vetreserve. Grote ganzen zoals Kolganzen eten praktisch niet tijdens de broedperiode en verliezen daardoor 20% aan gewicht. De Rotgans is kleiner en kan minder vet opbouwen. Daarom moeten zij het broeden regelmatig onderbreken om te gaan eten. Nesten van Rotganzen bevatten ook meer dons dan die van Kolganzen, die hun nest praktisch niet verlaten. Het vrouwtje broedt en de gent (het mannetje) staat op wacht. In arctische gebieden is het broedresultaat onder andere afhankelijk van het aantal lemmingen. In jaren met weinig lemmingen (slechts éénmaal per drie jaar is er een lemmingenpiek) foerageren (roof)meeuw, Sneeuwui en vos noodgedwongen op ganzeneieren, kuikens en volwassen vogels. Bij veel lemmingen broeden ganzen juist vaak in de buurt van uilen, roofvogels en meeuwen voor bescherming tegen vossen. Maar het broedresultaat is als eerste afhankelijk van de ingevlogen vetreserve. Weinig vet betekent geen of weinig eieren. Vandaar ook het goede broedresultaat van ganzen die in Nederland blijven broeden. Zij maken geen energieverslindende duizenden kilometers lange trektocht naar arctische gebieden, maar gebruiken hun in het voorjaar opgebouwde vetreserves direct voor reproductie. Kuikens zoeken hun voedsel zelf en worden bewaakt door hun ouders. Kuikens uit grotere gezinnen zijn zwaarder en hebben meer overlevingskansen (houden elkaar warm). Kuikens adopteren is gunstig omdat daarmee de overlevingskansen van de eigen kuikens worden vergroot. De jongen blijven ook tijdens de eerste winter in familieverband en soms komen jongen na een jaar weer terug bij hun ouders om deze bij te staan bij de verdediging van hun nieuwe jongen. Jonge ganzen zijn in de winter te herkennen aan witte zoompjes op de vleugeldeken. Jonge Kolganzen bovendien aan de zwarte nagel op

de snavelpunt en het ontbreken van de zwarte buikbandering. Families lopen meestal bij elkaar, vooral aan de randen van de groep, waardoor je de verschillen tussen volwassen en jonge vogels duidelijk kunt waarnemen. Nederland is ook in de zomer een ideale verblijfplaats voor ganzen. Inmiddels broeden hier meer dan 250.000 paren van diverse ganzensoorten. Het meest talrijk zijn dan Grauwe Gans (en Soepgans), Brandgans en Grote Canadese Gans. Daarnaast broeden hier nog een aantal andere exoten zoals Zwaangans, Indische Gans, Keizergans en Sneeuwvangs. De Nijlgans is geen gans, maar een bergeendensoort. Al deze exoten stammen waarschijnlijk af van ontsnapte tamme exemplaren. Hybriden komen regelmatig voor zoals Brandgans x Canadese Gans of Brandgans x Sneeuwvangs. Het aantal broedende ganzen neemt nog elk jaar explosief toe door de gunstige voedselsituatie, de vele natuurgebieden en het ontbreken van natuurlijke predators. Niet alles pakt gunstig uit. Ganzenkuikens groeien in Nederland langzamer dan in het hoge noorden en lopen vaker parasieten op. Brandganzen op Spitsbergen zetten hun immuunsysteem op een laag pitje en steken de energie in de voortplanting. De in Nederland broedende ganzen hebben de hele zomer een viermaal zo actief afweersysteem om de vogelgriep de baas te blijven.

De groei van de populaties is echter eindig. Aan de populatiegroei van bijvoorbeeld Grauwe Ganzen in de Ooijpolder is een eind gekomen door de invloed van vossen. Elders was een vos in staat een kolonie van 2500 paar Brandganzen te halveren. Ganzenpopulaties die nog snel groeien, komen vooral voor op eilanden in de Zeeuwse Delta en Noord- en Zuid-Holland, waar vossen moeilijk toegang hebben. Door de opwarming van het klimaat wordt verwacht dat voor het einde van deze eeuw zowel de broedgrens als de overwinteringsgrens voor arctische ganzen honderden kilometers noordwaarts zal opschuiven. In plaats van rond de Noordzee zullen veel watervogels dan overwinteren rond de Oostzee.

Rui

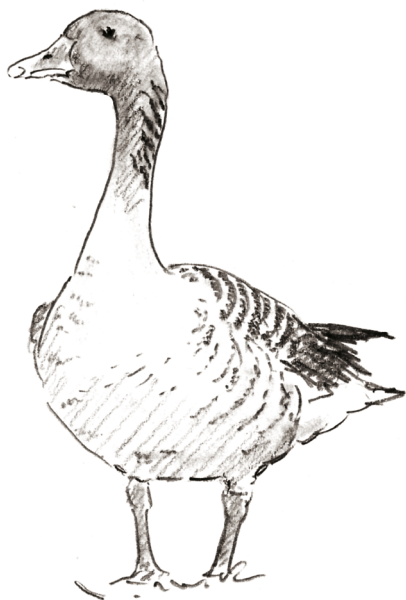
Ganzen ruien hun grote slagpennen in één keer. Dan kunnen ze enkele weken niet vliegen en omdat ze dan kwetsbaar zijn houden ze zich muisstil. Veel ganzen ruien niet in de broedgebieden, maar trekken weg naar daarvoor geschikte plaatsen waar voedsel is en beschutting. Tijdens de rui in juni/juli

hebben ganzen het laagste gewicht, zodat bij gevaar noodvlucht mogelijk blijft. Ze ruien direct nabij water en waterbegroeiing om bij gevaar te kunnen schuilen. Veel in Nederland broedende Grauwe Ganzen ruien in de Oostvaardersplassen of andere geschikte plekken met veel voedsel en schuilmogelijkheden. Ze verlaten het veilige moerasgebied niet zolang ze niet kunnen vliegen, maar ganzen kunnen dankzij hun lage lichaamsgewicht tijdens de rui alweer vliegen voordat de slagpennen helemaal zijn uitgegroeid. Goed waarneembaar is dan de witte stuit. Pas nadat ze weer goed kunnen vliegen, wagen ze zich buiten de moerassen om in omringende cultuurgebieden te gaan foerageren en om 25% op te vetten voor de komende trek.

GRIJZE GANZEN (*Anser*)

Grauwe Gans *Anser anser*

Grauwe Ganzen zijn grote massieve ganzen met een egaal grijs/bruin verenkleed en met oranje gekleurde snavels en poten. Ze worden vanwege de snavelkleur wel 'Willie Wortel' genoemd. Er zijn diverse ondersoorten. Het zijn de voorouders van de 'Boerengans'. Hybriden van Grauwe Gans en Boerengans, de zogenaamde Soepganzen, zijn bont met veel wit. Soepganzen zijn al heel lang gedomesticeerd en uit de geschiedenis van Rome



Grauwe Gans.

bekend als waakhonden van het Capitool. Grauwe Ganzen eten in de zomer gras en moerasvegetatie. Tijdens de rui eten ze veel jong riet. Ze houden daarmee moerassen open en gaan verlanding tegen, wat goed zichtbaar is in de Oostvaardersplassen. Het zijn talrijke broedvogels, wintergasten en doortrekkers. De broedgrens ligt zuidelijker dan van de overige ganzen en ligt op de hoogte van Nederland. De noordgrens is de poolcirkel. Grauwe Ganzen hadden ook in vorige eeuwen al in Nederland gebroed en zijn pas sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw opnieuw broedvogels in ons land geworden. De soort is nu een snelgroeende broedvogel (20% per jaar) in rustige moerasgebieden met veel open water en in weidegebieden. Het aantal paren bedraagt meer dan honderdduizend, die vooral broeden langs de grote rivieren en in de Oostvaardersplassen.

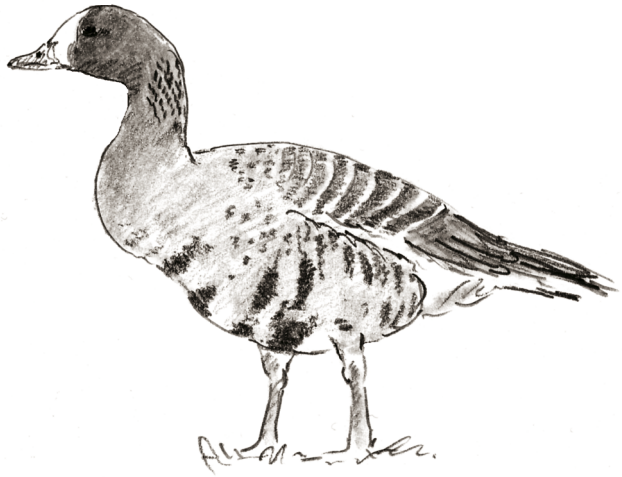
Al in de nazomer komen Grauwe Ganzen die broeden in het hoge noorden, in Nederland aan. Zij gaan dan eerst ruien en daarna overwinteren. In de winter van 2015 bedroeg het seizoensmaximum 370.000 Grauwe Ganzen afkomstig uit Nederland en Noorwegen, die deels in Nederland blijven en deels doortrekken naar Spanje. In Nederland overwinteren Grauwe Ganzen vooral in de Zeeuwse Delta en langs de grote rivieren. De totale populatie bedraagt circa 1,2 miljoen vogels.

De soort broedt doorgaans in kolonies maar ook wel solitair. Meestal in natuurgebieden waar het nest wordt verborgen in riet en ruigte en onder struiken. De opgroei habitat bestaat uit nabijgelegen cultuurgebieden.

Kolganzen *Anser albifrons*

Kolganzen zijn kleiner en donkerder dan Grauwe Ganzen en ze hebben onregelmatige zwarte dwarsstrepen op de borst. De snavel is roze maar met een witte snavelbasis, de zogenaamde kol of bles en ze hebben oranje poten.

Het zijn broedvogels van de arctische toendra's van Noord-Rusland. Het zijn in Nederland de meest talrijke wintergasten. Het seizoensmaximum in januari 2015 was circa 800.000 exemplaren. Dat is gelijk aan driekwart van de totale wereldpopulatie. De meeste overwintelaars verblijven in Friesland. Sinds 1980 zijn het in Nederland ook schaarse broedvogels. Het aantal broedparen in ons land bedraagt circa 250. Waarschijnlijk stammen deze paren af van lokvogels die door jagers zijn vrijgelaten (sinds 1988 mogen



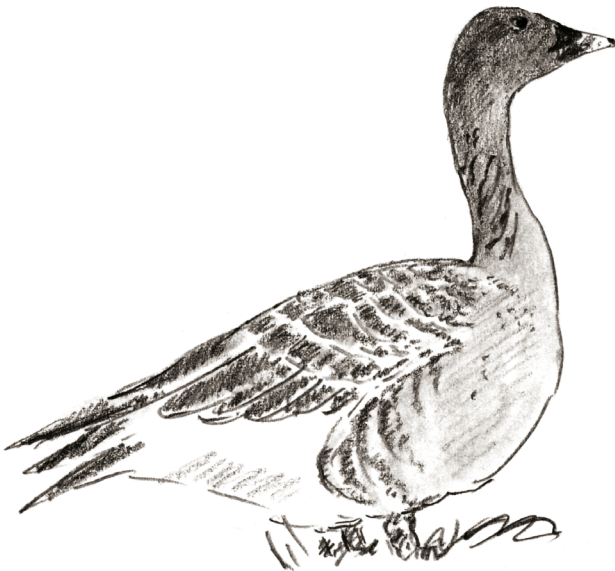
Kolgans.

lokvogels niet meer worden gebruikt) en van aangeschoten Kolganzen.

Rietgans *Anser fabalis*

De Rietgans is een grote gans en ze hebben vooral een wat donkerder kop en hals dan andere grauwe ganzen. Ze hebben helderoranje poten. Er zijn twee ondersoorten, die tegenwoordig ook wel als aparte soorten worden beschouwd. De Taigarietgans en de kleinere Toendrarietgans. Dan is er ook nog de Kleine

Rietgans, maar dat is een aparte soort. Rietganzen zijn minder luidruchtig dan andere 'grauwe ganzen'. Stille overvliegende ganzen zijn vaak Rietganzen. Het zijn talrijke wintergasten, vooral in noordoosten van ons land en in Flevoland. De seizoensmaxima in 2015: Toendrarietgans 130.000, Kleine Rietgans vijftigduizend en Taigarietgans vijfduizend. De meeste van deze ganzen vertrekken bij zacht weer al in februari.



Rietgans.

Sneeuwgans *Anser caerulescens*

De Sneeuwgans is een middelgrote gans, die gemakkelijk herkenbaar is aan het zuiver witte verenkleed met zwarte vleugelpunten. De witte kop kan oranjekeurig bevuild zijn. De 'blauwe fase' van deze soort heeft een blauwgrijze hals en borst. Het zijn broedvogels van Noord-Amerikaanse toendra's. Ze broeden vaak samen met kolonies Brandganzen, waarvan ook hybriden bekend zijn. Ze overwinteren in Midden-Amerika. In Nederland zijn het dwaalgasten of uit watervogelverzameling ontsnapte en verwilderde vogels.

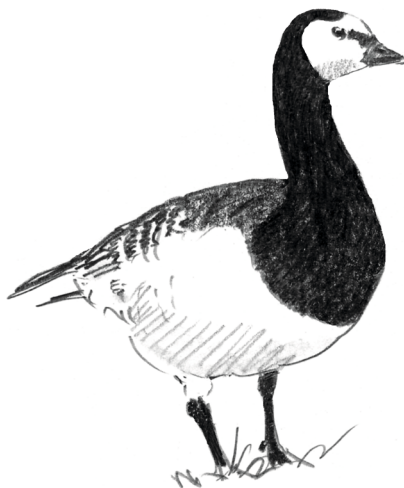
ZWARTWITTE GANZEN (*Branta*)

Brandgans *Branta leucopsis*

De Brandgans is gemakkelijk herkenbaar aan het zwart en wit van het verenkleed en de opvallende roomwitte wangen en het witte voorhoofd. Ze doen denken aan een non in habijt en ze worden in Groningen daarom ook 'Nongans' genoemd. De poten en de kleine snavel zijn zwart. De Canadese Gans heeft ook een zwartwit verenkleed, maar heeft een zwart voorhoofd en een witte keelband. In



Sneeuwgans.



Brandgans.

de vlucht zijn Brandganzen behalve aan hun vliegbeeld herkenbaar aan hun karakteristieke, keffende 'rak-rak'-geluid.

De soort is een talrijke wintergast en sinds 1982 ook broedvogel in Nederland. De totale populatie in Rusland, het Baltische gebied en het Noordzeegebied bedraagt circa één miljoen exemplaren. Daarvan overwintert driekwart in Nederland. In de winter zijn Brandganzen vooral te vinden in Friesland, langs de Friese en Groningse Waddenkust en in het noordelijke deel van het Zeeuwse Deltagebied. In oktober komen vrijwel alle Russische Brandganzen naar de Bantpolder in Noordoost-Friesland. Begin jaren zeventig begonnen Russische Brandganzen te broeden op eilanden in de Oostzee. Tien jaar later werd het eerste broedgeval in Nederland vastgesteld. Inmiddels broeden in Nederland meer dan honderdduizend paar Brandganzen en zij zijn de snelst groeiende groep broedvogels. Grote kolonies komen voor in het Zeeuwse Deltagebied en in Noord-Holland. Grote aantallen Brandganzen verblijven tijdens het broedseizoen en in de ruitijd – in juli – op de buitendijkse gebieden. Ringonderzoek heeft uitgewezen dat in Rusland en Zweden geboren ganzen zich in Nederland vestigen en andersom. De totale populatie van de Barentszee, Oostzee en Noordzee is gegroeid van twintigduizend exemplaren in 1960 naar circa één miljoen vogels in 2014.

De Brandgans is een echte koloniebroeder, die broedt in groepen van enkele honderden

of duizenden paren. Bij 15% van de broedparen is er sprake van eidumping in andere nesten, soms ook in nesten van andere ganzensoorten.

In het hoge noorden broeden Brandganzen op hoge kliffen en in de toendra's. Als de kuikens een paar dagen oud zijn springen ze tientallen tot honderden meters naar beneden en komen dan meestal terecht op stenig strand. Daar stuiten ze op en neer. De meeste overleven de val, als er tenminste geen vos of meeuw ze staan op te wachten.

In Nederland broeden Brandganzen vooral op eilanden of weilanden in waterrijke gebieden. In de Middeleeuwen broedden Brandganzen hier niet, maar ze kwamen elke winter massaal met jongen aan. Omdat men niet wist waar de ganzen vandaag kwamen dacht men dat deze niet uit eieren kwamen maar uit eendenmosselen en zeepokken. Waar Brand- en Rotganzen broeden bleef eeuwenlang een raadsel totdat Willem Barentsz voor het eerst broedende Rotganzen ontdekte op Spitsbergen.

Rotgans *Branta bernicla*

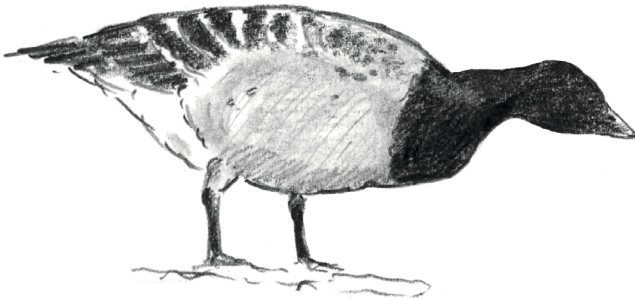
De Rotgans is de kleinste en donkerste roetzwarte gans. Zij hebben een geheel zwarte kop en een kleine witte dwarsvlek op de zijhals en een helderwitte anaalstreek. Ze worden ook wel 'Zwartbuikrotgans' genoemd. Er zijn twee ondersoorten: de Witbuikrotgans en de Zwarte Rotgans, maar deze zijn hier zeldzaam. Het geluid is een zacht gutteraal: 'rrot..rrot..rrot', vandaar ook hun naam. Ze eten bij voorkeur zeegras, maar nu dat uit de Waddenzee is verdwenen grazen ze op kwelders (zee-weegbree, schorrenzoutgras, kweldergras en wieren), akkers en op weilanden aan de kust. In het vroege najaar foerageren ze op het wad op seekraal en zeesla. Vervolgens schakelen ze al snel over op cultuurgas.

De Rotgans is de meest noordelijk broedende ganzensoort. Zij broeden graag onder bescherming van Tamymeeuw, Vorkstaartmeeuw en Sneeuwuil. Er bestaat een complexe relatie tussen Rotgans, Lemming, Poolvos, Sneeuwuil, Middelste Jager en Tamymeeuw. Alleen tijdens een jaar met een overvloed aan lemmingen zien Rotganzen kans een groot aantal jongen groot te brengen. (Barwolt Ebbinge 2014).

Het is een talrijke wintergast, die dan vooral op de Waddeneilanden en Zeeuwse Delta verblijft. De kop van Noord-Holland is een ideale pleisterplaats vanwege voedselrijk boerenland dat aan alle zijden is omringd door open water. De soort is meer aan zee gebonden dan andere ganzen. Ze grazen op kwelders met veel zoute planten. De Rotgans heeft boven de ogen zoutklieren en kan overtollig zout via de neusgaten afscheiden. Alvorens te vertrekken naar hun broedgebieden vetten ze in korte tijd op en nemen dan een derde aan gewicht toe. Tijdens het opvetten eten ze zoveel dat ze hangbuiken hebben bij vertrek. De grootste aantallen Rotganzen komen voor op Ameland, waar tienduizenden exemplaren komen om op te vetten, te baltsen en om paren te vormen.

In de jaren dertig van de vorige eeuw was de Rotgans vele malen talrijker. De populatie is destijds ingestort door een combinatie van extreme jachtdruk, uitsterven van zeegras in de Waddenzee, de aanleg van de Afsluitdijk en het verlies van de Zuiderzee. In het voorjaar zijn Rotganzen het meest talrijk. Zij verblijven in Nederland van september tot eind mei, met seizoensmaxima in mei 2014 van circa tachtigduizend exemplaren.

De voorjaarsbalts van de Rotganzen wordt in Duitsland jaarlijks gevierd met een festival genaamd de Ringelganstage. Ook Canada kent een soortgelijk festival.

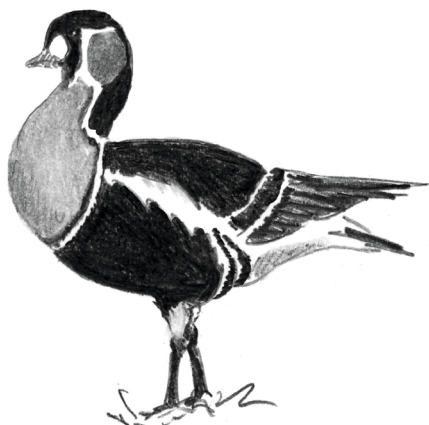


Rotgans.

Roodhalsgans *Branta ruficollis*

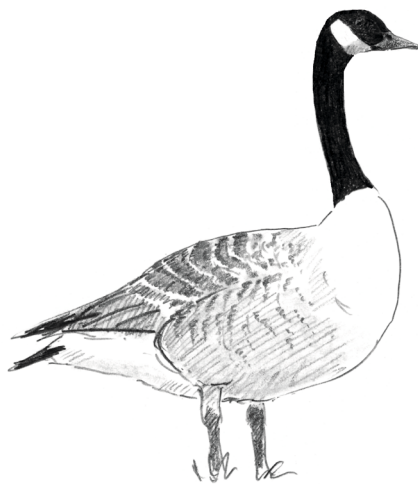
Roodhalsganzen zijn middelgrote ganzen, die makkelijk herkenbaar zijn aan hun bonte uiterlijk met zwartwitte tekening en een roodbruine hals en borst. In de vlucht is duidelijk de zwarte buik waar te nemen.

Het zijn broedvogels van de Noord-Siberische toendra's, maar ze broeden minder noordelijk dan de verwante Rotganzen en Brandganzen. De Roodhalsgans broedt bij voorkeur in territoria van roofvogels zoals Ruigpootbuisard, Slechtvalk, Giervalk en Sneeuwuil. Deze roofvogels helpen de ganzen hun belager, de Poolvos, op afstand te houden. Soms is dat maar op slechts enkele meters van het nest van hun beschermers. Door de opwarming van het klimaat zou het broedgebied met driekwart inkrimpen. De



Roodhalsgans.

wereldpopulatie wordt geschat op honderdvijftigduizend exemplaren. Roodhalsganzen overwinteren met tienduizenden exemplaren op steppen rond de Zwarte Zee, de meeste in Bulgarije en Roemenië. In Nederland zijn het schaarse wintergasten of ze zijn ontsnapt uit een watervogelverzameling. Ze sluiten



Grote Canadese Gans.

zich dan aan bij andere ganzen. Men vindt ze tussen Brand- of Kolganzen. Vooral in januari en februari verblijven ze in Noord-Friesland en het Deltagebied.

Grote Canadese Gans *Branta canadensis*

De Grote Canadese Gans is de grootste bruingrijze gans. Ze hebben een zwarte kop, poten en snavel, witte wangen en een lange zwarte hals. In de vlucht is de typische roep, een resonerend 'a-honk', te horen.

Van oorsprong is dit een Noord-Amerikaanse gans, die in Europa ten behoeve van de jacht is geïntroduceerd. Ze broeden in Nederland sinds 1970. In 2005 met circa 3200 paar. In de winter bedroeg het seizoensmaximum van de Grote Canadese Gans in januari 2015 circa 24.000. Grote Canadese Ganzen grazen niet alleen, maar ze grondelen ook als eenden. Canadese Ganzen hebben vaak flinke nesten met wel tien eieren.

Er is ook een Kleine Canadese Gans, daarvan zijn in Nederland maximaal vierhonderd exemplaren geteld.

■ M.M.A. Boer, Sternstraat 43, 1531 VM Wormer, e-mail: mmaboer@gmail.com.

LITERATUUR:

Ebbinge, B. & H. Dekkers (1997): Ganzen, grazers op trek langs de vorstgrens. Schuyt & Co., Haarlem.

Hornman, M., F. Hustings, K. Koffijberg, O. Klaassen & E. van Winden et al (2015): Watervogels in Nederland in 2013/2014. Sovon-rapport 2015/72. Sovon, Nijmegen.